

ESSENTIA, EXISTENTIA ÉS VOCATIO

SZABADOS ÁDÁM

Az egyik alapvető különbség a mi generációnk és dédszüleink generációja között az, hogy számunkra az identitás kérdése lényegesen bizonytalanabb, mint az ő számukra volt. Az akkori emberek jórészt kötött pályákon éltek az életüket: a szüleik társadalmi státuszát és az abból fakadó lehetőségeket nagyrészt megörökölték. A férfiak nem gondolkodtak sokat pályaválasztáson, rendszerint apáik foglalkozását folytatták; a nők még ennél is szerényebb lehetőségekkel rendelkeztek önmaguk tudatos meghatározására. A társadalmi mobilitás – és a szabad önmeghatározás – reménye legfeljebb a polgárosodás esélyében, vagy a távoli Amerikába való kivándorlásban öltött testet.

A mai ember ezzel szemben választási lehetőségek nyomasztó sokaságával találja szembe magát. Ez nem csak abban mutatkozik meg, hogy ma már nem elég a pultnál fekete kávé kérni, hanem választanunk kell espresso, espresso doppio, macchiato, latte macchiato, cappuccino, americano, jegeskávé és melange közül, és azt is el kell döntenünk, hogy tejjel, tejszínnel, esetleg tejhabbal kérjük-e, valamint hogy cukorral, barnacukorral vagy édesítővel akarjuk-e meginni. Sokkal lényegesebb kérdésekben is döntenünk kell, melyek jövőnket, sőt, egész identitásunkat meghatározzák. A hangsúly nem is annyira a döntés lehetőségén, mint a döntés kényszerén van: ma már elkerülhetetlen, hogy saját sorsunkról döntsünk, és hogy ezáltal identitásunkat mi magunk alakítsuk.

Jean-Paul Sartre, francia filozófus megfordította az essentia (lényeg) és existentia (létezés) között évezredek óta vallott sorrendet, és megkreatálta a huszadik század második felét alapvetően meghatározó tételt: „az existentia megelőzi az essentiát”. Sartre és az egzisztencialisták szerint nincsen olyan lényege (essentia) a létünknek, mely megelőzné a világban való létezésünket (existentia). A lényegünk az, amit önmagunkról döntünk, nincs a döntéseinket megelőző, eleve meghatározott célja vagy értelme az életünknek. Nincs teleológiai elv, mely eredendően identitásunk forrását képezhetné. A választásunk az identitásunk alapja, és nincs más alap.

Vallásossága dacára kevés társadalom éli át jobban ennek felszabadító és bénító valóságát, mint az amerikai társadalom, mely a folyamatos újradefiniálás és újraértelmezés hazája. Mi itt, Európában sokkal több dolgot tekintünk adottságnak, mint az amerikaiak, akiknek újra és újra ki kell találniuk önmagukat. Természetesen Európában sem kerüljük el az öndefiníció szükségességét, sőt, bár mi több dolgot tekintünk adottnak és megváltoztathatatatlannak, az öndefiníció kényszere nálunk többnyire nem a reménnyel, hanem inkább a kétségbeeséssel és lázadással társul. Ami az amerikaiaknak távlatot jelent, az a jóval kevésbé vallásos és alapvetően cinikus európai közegben inkább bénító abszurditásnak hat. Elég összehasonlítanunk egy amerikai filmet egy francia vagy magyar film végkicsengésével, hogy lássuk a különbséget.

Továbbra is létezik az a másik, régebbi hagyomány is a nyugati kultúrkörben, mely a Sartre-i sorrenddel szemben az essentiát tekinti az identitás alapjának. Rengeteg könyv és pszichológiai tanácsadó segít nekünk felfedezni, hogy kik is vagyunk, hogyan lettünk összerakva, milyen képességeink és lehetőségeink vannak önmagunk megvalósítására. Az önismerethez vezető könyvek és tanfolyamok népszerűsége egyfajta reakció a létezés a lényeg elé helyező gondolkodásra. A földre esett makk létének értelme az, hogy tölgy legyen belőle; ez a teleológiai elv ad célt a számára. Ugyanígy van velünk is, állítja ez a hagyomány: existenciánk értelme essentiánk. A filmek világából is jól ismert egzisztencialista tétel bénító döntéskényszeréhez képest valamelyest megnyugvást adhat ez a felfogás, melyben önmagunk felfedezésére indulunk, önmagunk megteremtése helyett. Lényegünk felfedezése lényegesen könnyebb feladat, mint önmagunkat megalkotni. Kérdés persze, hogy az önismerethez vezető út mennyire járható, illetve hogy az így szerzett önismeret mennyiben ad célt az életünknek. És ha már célról beszélünk: vajon helyes célokról van-e szó, igazodnak-e a megfogalmazott céljaink ahhoz, ahogy a valóságot Isten értelmezi?

A kereszténység az essentia és existentia mellé egy harmadik szót tesz: a *vocatio* (elhívás) fogalmát. Az evangélium alapján a *vocatio* identitásunk legfontosabb forrása lehet, mert meghaladva az essentia és existentia közötti kapcsolat vitáját, új dimenziót nyit önmagunk értelmezéséhez. A keresztény identitás azzal kezdődik, hogy Jézus Krisztus elhív bennünket, és azt mondja: „Kövess engem!” Onnantól, hogy igent mondtunk Jézus hívásának, mindenek előtt Jézus követői lettünk. Tanítványok vagyunk, akik nem önmagukat határozzák meg, hanem akiknek identitását a Mester formálja ki. A Mester természetesen figyelembe veszi, hogy milyennek alkotott bennünket, hiszen ő egyben a Teremtőnk is. A *vocatio* által a Mester leveszi a vállunkról annak a terhét, hogy önmagunkat határozzuk meg, és kiemel bennünket annak a rabságából is, hogy létezésünk pusztán eleve belénk kódolt lényegünk kibontásából álljon. A *vocatio* által egy nagyobb ügy érdekében létezhetünk, essentiánk Isten missziójában válhat értelmes, céllal rendelkező existenciává, olyan existenciává, mely messze meghaladja azt, amit személyiségünk lényege önmagában elérhetne, vagy amit döntéseink által mi magunk hozhatnánk létre.

A *vocatio* által identitásunk kialakulásában nem a mi döntésünk lesz a meghatározó, hanem Jézus rólunk született döntése. „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket” – mondja Jézus, és ez hihetetlenül felszabadító azoknak is, akiket megbénított és szorongással töltött el a döntési lehetőségek sokasága, és azoknak is, akik megcsömörlöttek önmaguk felfedezésének végső értelem nélküli projektjétől.